

Kolerafarsoten härjade i grannländerna med en fruktansvärd kraft på 1800-talet, men vi hade ändå en låg beredskap och epidemin var inte väntad när den kom till Sverige. I Asien hade koleran funnits sedan 1817 och började sedan vandringen västerut över Ryssland mot våra trakter, och år 1832 nådde sjukdomen Paris. Kung Carl XIV Johan, Bernadotte, som vi hämtat från Frankrike, sa i sitt trontal i januari 1834 att han var tacksam att Sverige undsluppit smittan, dock hade han vidtagit försiktighetsmått. I Stockholm fanns karantänhus och inget fick importeras från Ryssland förutom några nödvändiga varor. I Dalsland fanns soldatposterings för att hindra smittan från Norge. Karantänhus fanns även i Lilla Edet nära Ströms herrgård och soldatvakter fanns utsatta på vägarna mellan Trollhättan och Vänersborg. På kolerasmittade hus skulle kors målas. I mars år 1834 hölls en tacksägelsegudstjänst i alla kyrkor. Tyvärr var inte böner och kungsord tillräckligt för att skydda landet mot koleran. På sommaren samma år var det en fruktansvärd värmebölja, vilket påskyndade sjukdomens förlopp och döden följde i dess spår. Odör och stank kom från hemmens sopor, då skräpet kastades ut i diken runt husknuten, på slasgegatan. Man eldade med tjära, beck, svavel och grisklövar för att röka ut sjukdomen. Folk tuggade på salt och krita samt drack mycket 'lura' ett hopkok av brännvin, peppar och salt för att skydda sig. På kort tid spred sig smittan även till Stockholm. Rädslan gjorde att människor flyttade ut till landsbygden. Folk anade inte att vatten kunde ha en stor inverkan från brunnar med knappt om vatten. Koleran spred sig via folk på fartyg i älven och uppåt landet. Från Göteborg kom 8 augusti 1834 en båt och ankrade vid Åkersvass med två kolerasmittade ombord, som tog sig iland. Från stuga och koja spred sig koleran nu snabbt norrut mot Staveredsmosse. De fattiga som även var trångbodda och undernärda hade ingen motståndskraft utan drabbades värst av sjukan. Armodet och fattigdomen var så stor att från Gärdhem hette det år 1841, då många hus uppförts på Sylte och Stavereds mark med alla fattiga som sig bosatte sig där *"anse sockenmännen nödigt besluta, att den eller de av hemmansägarna på dessa gårdar bör, så snart uppförande av ett nytt hus medgives, deponera 50 rdlr banco såsom säkerhet att de icke i en framtid falla socknens fattigvård till last."* (Trollhättan genom tiderna s 260) Dåligt vatten och knappt med föda var en stor grogrund för sjukdomen. Under de närmsta veckorna dog 34 personer av kolerasmittan. De fattiga blev helt blottställda ty inga handelsbodas vågade ha öppet, alla var förvirrade och visste inte vad man skulle ta sig till. På ett par timmar kunde en människa bli smittad, få feber och ha våldsamma kräkningar som övergick till att kroppen torkade ut och blånade. Det fanns ingen medicin och inga sjukhusinrättningar. Ingen ville ta bort de döda, och man fick ge dem som åtog sig jobbet några penningar samt en kanna brännvin som skydd. Då kunde färden med häst och vagn ibland vara ganska så vinglig. I kyrkorna dundrade prästerna om "Gudastraff" och man och man emellan trodde man, att smittan spreds av en svartklädd man. Man botade sig själv med krösamos och brännevin då ingen vård fanns och därefter fanns det heller ingen begravningsplats. Gärdhemsbönderna ville inte ha koleran till sin kyrkogård, ingen präst vågade jorda och vägrade därför begravingar av koleradöda.

I Trollhättan beslöt man att bygga Götalundens kyrkogård för dem som dött av sjukdomen, men innan dess hade minst nio personer dött som fått annat vilorum. Den förste kolerasmittade som jordades på Götalunden var Linnart Linnarsson som dött 15 augusti. Vid slussen i Vänersborg och Trollhättan fanns det avspärrningar för att hindra folk från att ta sig iland. De sjuka tilläts inte att gå från båten för att få medikamenter samt lite vård. Ibland kunde nästan hela besättningen på båtarna

duka under av koleran. Inom Sverige måste pass användas och när folk förflyttade sig, så rökte man både person och pass för att hindra kolerasmittan. Gärdhem blev också hårt drabbat då många personer hade ärenden till bygden vid älven. Soldaten Ahl på Torp dog i unga år 12 augusti och en liten dotter som bara var 2 år. Vid Torp dog fyra personer från samma familj.

Från gård, torp och stuga gick smittan runt i socknen, Vaktberga, Kråkegoldsberg, Myrtuvan, Lindeberg, Skogen, Lextorp, Våhlberga, Fåstorp, Rörstorp, Raddetorp, Hulan, Gärdhemssocknen, Sansgården, Grönamaden, Älveskogen, Lärkebo, Lampekullen, Bastorp, Brunnareliden, Assarebo, Lärkebo, Hansgården, Nyckelbytorp, Tåen och Hansgården var drabbade. (ELA 28 dec 1934) Alla fick sin beskärda del av farsoten. Man bönade och bad, grät och kvad men inget hjälpte. På kort tid spred sig smittan även till Stockholm. Sundhetsnämnden började sin verksamhet år 1831, och då koleran kom ordnades sundhetsnämnder i varje stad. Vid sena hösten 1834 hade kolerasmittan avtagit.

Kolerasjukhus. Byggarbetet för slussarna började år 1794, tidigare fanns sedan år 1607 slussar i Lilla Edet. Vid Åkersvass inrättades ett hus till sjukhus. Där fanns också en sjukstuga för de med kolera som kommit med fartygen. Detta sjukhus lades sedan ner år 1850 när koleraepidemin detta år hade upphört. Snickaren lär ha sänt en räkning till Kanalbolaget som löd "Gagnat hästen för körning av doktorn och liken, 3 rdr" (Trollhätte-Gille's skriftserie 5)

Vid Åker hade sågmästarbyggnaden, som tidigare varit på Malgön använts, för att ta emot de sjuka vid kanalbygget 1794. Till Åkersberg hade även flyttats ett sjukhus som byggts vid Flottberget, västra sidan av älven. Vid Åkersberg fanns 11 oktober nu ett karantän sjukhus där det fanns elva sjuka och två som dött av koleran, snart insjuknade dock fler. De döda begrovs där medan alla försiktighetsåtgärder vidtogs. Vid Flickslöjdskolan inreddes ett kolerasjukhus. Det var vid denna tiden blygsamma kostnader för sjukvård förutom för koleran. Vid kvarteret Sjöfrun fick den gamla skolan användas till sjukstuga för att lindra plågorna. I kvarteret Sjöfrun blev också det första apoteket. Apoteken hade mediciner som Fläckvatten, Giktplåster, Persiskt insektpulver, Rökljus och Tandpulver mm. Mot svindeldåningar kom sedermera Mohrs luktmedel. Koppning, åderlåtning och lavemang användes mot sjukdomen.

I kvarteret Trollet hyrdes även ett hus med plats för tio sängar att ha för kolerasjuka. Sjuksköterskor anställdes och läkaren Dr Rinman hämtade medicin nästgårds i grannstaden Vänersborg. Mycket medicin tillreddes i doktors tinkurkammare och blodiglarna kostade endast 50 öre. Kommunalstämman i Gärdhem tilldelade Dr Rinman en penningssumma om

1 rdlr. 16 sk. banco per hemman som skulle uttaxeras inom socknen. Främst tillerkändes han denna ersättning som tack för sina insatser bland de fattiga på Staveredmosse då doktorn själv många gånger betalade medicinen för dem. (Trollhättan genom tiderna s 261) Böner och magiska vidskepelseflorerade, kloka gubbar och gummor hade goda dagar. De gjorde varma omslag och gav massage samt goda råd, men inget hjälpte. Superiet ökade och de rädda människorna drog i minsta lilla halmstrå för att överleva. Soldater vaktade vägarna för att ingen med kolerasmitta skulle slippa förbi.

Först skulle Trollhättans Mekaniska Verkstad som grundats 1847 starta av Nydqvist, Lidström och Holm, men tyvärr dog Lidström av koleran. Företaget fick därför sätta i gång med namnen Nydqvist

och Holm AB, Nohab. Elva gånger kom koleran och sista perioden var år 1873. (C-uppsats. Koleraepidemin i Gärdhems socken år 1834. Stefan Gustafsson

Kolerakyrkogårdar

Liken från båtarna jordades dels nere vid Åkersvass och dels vid Skoftebyn, inte långt från Åkerssjö. (Bengt Lindström. TT Lilla Edet posten 6 februari 1988.) Inom Trollhättans stad finns kolerakyrkogårdar belägna på: 1 vid Järnvägsgatan – Hojum, 2 vid Åkersberg och vid gamla kyrkogården (Göotalundens). (Boken om Trollhättan. En redogörelse för Trollhättetraktens fornminnen och historia) Det som skrivs om Järnvägsgatan – Håjum är förmodligen området nära järnvägen som idag år 2008 har adress Sågaregatan 20 – Hyvlaregatan 3. I det området lär ha legat en Filfabrik och kyrkogården ska ha legat strax öster om den. De mikroorganismer som finns i lik dör, och vi kan utan fara gräva upp kolerakyrkogårdar.

Ärkebiskopen Johan Olof Wallin skrev dikten Dödens ängel när han sett koleran från sina församlingsbor i Gamla stan, Stockholm. Här är en strof ur dikten;

**I sväven lätta i dansens ringar,
I stojen yra i nöjets lag,
och myrten blommar, och lyran klingar...
men över tröskelen stiger jag:
 då stannar dansen,
 då sänkas ljuden,
 då vissnar kransen,
 då bleknar bruden,
och sorg är änden, som skriften sagt,
uppå all glädje och glans och makt.**

Referenser

Boken om Trollhättan. En redogörelse för Trollhättetraktens fornminnen och historia. 1938

Lundén. Trollhättan genom tiderna. Trollhättan. 1947.

Trollhätte-Gillet. Historia och Historier om "Stranna" 5:1.

Elfsborgs läns annonsblad. 28 december. 1934.

TT Lilla Edet posten 6 februari 1988. Bengt Lindström

C-uppsats. Koleraepidemin i Gärdhems socken år 1834. Stefan Gustafsson